

Nina Kuclar Stiković

»UPAM, DA JULIE KLJUB TEM SVOJIM ROMANOM POROKO RAZUME TAKO, KOT JE TREBA: KOT POSLOVNO PRILOŽNOST.«

Mercadet je poslovni človek ali pa se vsaj ima za takšnega in prav vse dojema na način, kot se spodobi za moža tovrstnega kova. Osrednje dejanje Balzacove komedije je Mercadetovo spletkarjenje ali, lepše rečeno, načrtovanje hčerine poroke, ki ne more biti nič drugega kot poslovna priložnost za družino, ki je finančno že obubožala, a je njen položaj v družbi za zdaj še spretno prikrit z bliščem razkošnih toalet in izposojene srebrnine. Za nameček je Julie edinka in tako edina možnost, ki družino lahko reši pred dokončnim bankrotom. Sicer pa je bilo v času nastanka *Mercadeta*, leta 1848, v Franciji tovrstno obravnavanje poroke povsem običajno, a sta se ravno tedaj zakonska zveza in njen temelj pričela vrteti v smeri ljubezenskih tokov.

Znano je, da so se še pred približno dvema stoletjema tako nižji in srednji sloji kot tudi aristokracija poročali iz ekonomskih in političnih razlogov. A kako takšen razlog obravnavati v zahodnem svetu 21. stoletja, v katerem se iz ljubezni končno lahko poroči tudi britanska kraljeva kri? Aristokracija je bila prva, ki je strateško poročala hčere in sinove iz političnih interesov, sklepanja mirovnih pogodb ali širjenja meja in združevanja premoženja. Poroka višjega družbenega razreda je bila pomembna gospodarska naložba za starše in celo druge sorodnike. V 11. in 12. stoletju so se pripadnice viteškega stanu in pozneje v 14. in 15. stoletju pripadnice meščanskega stanu poročale »navzdol«, z moškimi, ki je bil po stanu ali premoženju pod položajem njihove družine. Nevestina dota je bila v Evropi od zgodnjega srednjega veka do 18. stoletja pogosto največja donacija blaga, zemljišča ali denarja, ki jo je njen mož pridobil v življenju. Sprva je v zgodnjem srednjem veku poleg dote obstajala tudi jutrnja,

premoženje, ki ga je mož prinesel v zakon oziroma ga je podaril nevestini družini. Tovrstno izmenjavo imetja so postopoma opustili, kar je za nevestine očete pomenilo, da je poroka njihovih hčera postala tudi finančno breme, ženskam pa se je zmanjšala njihova vrednost in pravica do premoženja, saj so izgubile pravico do razpolaganja s svojo doto, ki je bila prvotno mišljena kot nadomestilo očetove dediščine. Kljub temu je bila poroka tudi za žensko najpomembnejša ekonomska investicija, saj je nedružinsko življenje lahko ženske porinilo v hudo revščino in celo beračenje, medtem ko se je v zakonu srednjih in tudi nižjih slojev oblikoval zakonski par kot delovni par.

Na podeželju in v mestih je kmetijo ali posel težko vodila zgolj ena oseba, zato se je od 12. stoletja dalje izoblikovala nova dinamika med delom in družino. Spretnost, sredstva in orodja potencialnega partnerja so bila pomembnejša od njegovih osebnostnih značilnosti in privlačnosti. Paru je mnogo lažje uspela osvoboditev izpod tlake in dostojno ekonomsko življenje kot enemu človeku. V srednjem veku je trgovčeva žena postala njegova partnerica tudi pri ekonomskih dejavnostih. Vodila je knjige družinskega podjetja, pomagala v trgovini in bila zastopnica svojega soproga v času njegove odsotnosti. Na deželi in do neke mere tudi v mestu so žene skrbele za družinsko omizje, živali, mlekarstvo, kuhanje, popravljanje gospodinjskih pripomočkov in izdelovanje oblačil, kar so bile v stoletjih pred razsvetljskim obdobjem gospodarske dejavnosti, žensko delo v gospodinjstvu pa priznано kot bistveni prispevek k družinskemu gospodarskemu preživetju.

Povsem običajno je bilo, da so tudi ženske skrbele za živino, od vzreje in prodaje prašičev do skrbi za koze, saj so jim v primeru ločitve živali, ki so jih oskrbovale in redile, tudi pripadale. V starem in celo še v srednjem veku je bila ločitev mnogo preprostejša, saj je bilo samo sklepanje zakonske zveze odvisno zgolj od odločitve partnerjev. V starodavnem Rimu je bilo za sklenitev »zakonske zveze« zadostno že medsebojno strinjanje med moškim in žensko, četudi sta si te besede izrekla zgolj v kuhinji. Rimska država se ni vključevala v priznavanje in razvezo zakonske zveze vse do časa cesarja Avgusta, ki je zaostрил ločitvene pogoje in posledice ločitve, ki so bile ugodnejše za moža, vseskozi pa so bile žene v zakonu podrejene svojim možem, saj je ob poroki nadzor nad žensko od njenega očeta prešel na njenega soproga.

Ko je v 5. stoletju razpadlo Rimsko cesarstvo in je nastopil vzpon krščanstva z razvijajočo se politično vlogo in gospodarsko močjo, zakonska zveza ni bila več stvar dveh oseb in njune družine, temveč je zadevala tudi škofe, nadškofe, cerkvene reformatorje in papeže. Cerkev se je vključila v politiko sklenitve zakonske zveze, ločitve in družinskega življenja v novih kraljestvih Zahodne Evrope. Krščanska stališča do zakonske zveze in spolnosti so bila v nasprotju s tistimi iz predhodnih religij, ključna je stroga prepoved razveze, ki je bila v praksi prvih tisoč let krščanstva še fleksibilna, zatem pa vse bolj veljavna, kar je nadgradilo sam pomen sklenitve zakona.

Čeprav je v Stari zavezi poroka imenovana za božjo zapoved in praznovanje spolnosti, je bilo sklepanje zakonske zveze v srednjem veku še vedno v službi ekonomskih razlogov. Ko se je v 16. stoletju uveljavilo novo spoštovanje do sklenitve zakonske zveze, so s poročnim prstanom vse ženino premoženje in dohodki, ki jih je

v zakonu zaslužila, prešli pod nadzor njenega soproga. To krivičnost je do konca 18. stoletja izpodbijalo le malo glasov. Če ne drugega, se je v 16. stoletju v pridigah pričel poudarjati pomen ljubezni med zakoncema. Za Platona ljubezen ni bila čustvo med žensko in moškim, ki bi vodila v romantično in spolno razmerje, temveč naklonjenost in častno vedenje med dvema moškima. Za Grke je bila ljubezen v današnjem pomenu besede vrsta norosti, katere idejo so v srednjem veku povzeli Francozi in jo označili za »vznemirjenost uma«, ki je ozdravljiva s spolnim občevanjem ljubljene ali kogar koli drugega. Srednjeveški pisatelji so pojem ljubezni uporabljali predvsem v povezavi človeka z Jezusom. Ljubezen do Boga, staršev, sorodnikov in prijateljev je bila plemenitejša od ljubezni med zakoncema.

Odnos med sprogoma in pomen zakonskega življenja sta pričela pridobivati dostojanstvo že v reformaciji, ki je zanikala večvrednost celibata, pomembna prelomnica pa je nastopila v 18. stoletju v razsvetljenstvu. Širitev ekonomskega trga in razsvetljske ideje so vplivale na pomen zakona intenzivneje kot kateri koli vplivi prejšnjih stoletij. Prvič v pet tisoč letih je bila poroka obravnavana kot zasebna zveza med dvema posameznikoma in ne več kot celica v sistemu političnih in gospodarskih povezav. Za uspešnost zakonske zveze primarni faktor ni bila več finančna poravnava, povezovanje družin in število potomcev, temveč zadovoljene čustvene potrebe posameznih članov družine. Mož ni bil zgolj glava družinske delovne sile in posla, temveč tisti, ki je preživeljal, preskrbel in zagotavljal varnost družini. Ženina vloga je bila povsem osredotočena na njene čustvene in moralne prispevke k družinskemu življenju. Ko je ženska postala sentimentalno jedro družine, njene tradicionalne naloge (priprava hrane, mlekarstvo, izdelava oblačil, skrb za živino, popravljanje gospodinjskih pripomočkov) niso bile več obravnavane kot gospodarske dejavnosti, prispevek k preživetju, temveč kot dejanja ljubezni matere in žene. V današnji družbi je tako še vedno globoko zakoreninjeno, da se tašči ženska, ki ne zna prati perila, izvrstno kuhati in skrbeti za urejen dom, ne zdi ustrezna žena, kaj šele mati.

Moški so bili še naprej tisti, ki so se udeleževali gospodarskega in političnega življenja, ženske pa so ostajale doma, v zatočišču, kjer naj bi bile obvarovane pretresov in stresa poslovnega sveta. Proti koncu 18. stoletja, v času francoske revolucije, ko se je meščanstvo pričelo boriti za svoje pravice, so te obveljale le za moške, ženske pa so skupaj z otroki, tujci in služinčadjo pripadale skupini pasivnih državljanov, ki niso imeli pravice do političnega udejstvovanja. Žensko vprašanje je bilo sicer odprto, a so se z njim aktivno ukvarjali le v Cercle social, edinem pariškem klubu, seveda z moškim vodstvom, katerega članice so bile tudi ženske. Borili so se za ženske državljanske pravice in pravice v zakonu. Članica kluba Cercle social je bila tudi Olympe de Gouges, avtorica *Deklaracije o pravicah ženske in državljanke*, dela, ki je bilo kljub prizadevanju avtorice za časa njenega življenja komaj poznano. Posledično je bila zaradi njene eksekucije in Napoleonovega prihoda na oblast volilna pravica za ženske znova zahtevana šele leta 1848.

Francoska revolucija in razsvetljska miselnost, predvsem pa poznavanje anatomije, ginekologije in antropologije, sta na začetku 19. stoletja pripomogla k ukinitvi stare aristotelske tradicije, po kateri je ženska

veljala za nepopolnega moškega. Ženska ni bila več manjvredna, temveč drugačna, kar pa v resnici ni pozitivno vplivalo na njen položaj v družbi, saj se je pričelo obdobje stroge delitve med spoloma. Ženska je obveljala za nežnejši spol, ki mu pritiče visok moralni položaj, zaradi katerega naj bi ostajala doma, saj se mora nekdo v družini zavzemati za »višje življenjske ideale«, kot so ljubezen do otrok in doma ter skrb zanje. Ženske, ki so svoje glave uporabljale za več kot to, so veljale za »polženske« ali »mentalne hermafrodite«. Ostajanje doma je podpirala tudi ekonomija: na delu so dobivale le tretjino moške plače, tako da so k finančnemu statusu družine več pripomogle s samooskrbovanjem gospodinjstva. Doma so bile tudi v funkciji posrednika med delodajalcem in zaposlenimi ter skrbele za možev ugled, saj je držalo, da moškega ni treba nadzorovati pri delu, če ima doma vse pod nadzorom, in da moški, ki je srečen v družini, učinkovito opravlja delo tudi za slabši dohodek.

Tako se je gospodarski svet vrtel celo okrog ljubezni, ki je komaj pričela postajati povod za zakonsko zvezo. V Angliji se je ideja ljubezenskega ideala začela uveljavljati že v drugi polovici 18. stoletja, medtem ko so Francozi temu sledili šele v sredini 19. stoletja, mnoge delavske družine pa šele sto let pozneje. Družba je že od nekdaj oboževala ljubezenske zgodbe, a le v fikciji, saj je bila poroka preveč pomembna gospodarska investicija, da bi lahko temeljila na nečem, kar se prikrade in lahko tudi čez noč izgine. Tako tudi Mercadet ob Juliejinem opisovanju svoje ljubezni z Minardom hčerki zabrusi, da so to stvari, ki obstajajo v romanih in ne v resničnosti. Prva polovica 19. stoletja je zaznamovana z obdobjem romantike, ki nasprotuje razsvetljskemu racionalizmu in poveljuje lepoto, čustva, naravo in se obrača k posamezniku ter njegovemu notranjemu svetu občutij. Izobražena Julie je seznanjena s sodobno literaturo, ob branju poezije in romanov pa se družita z Minardom. Polna romantičnih predstav o ljubezni Julie verjame, da bosta z Minardom lahko prebrodila vse težave, tudi finančne, zgolj tako, da se bosta ljubila. Za Mercadeta je to zaslepljenost, za mlada človeka pa ljubezen, ki je »resnična, čista, trajna, ker sloni na poznavanju značaja, na gotovosti obojestranske strasti, ki premaga vse ovire v življenju«. Za razliko od odločne, zaljubljene dame, ki je z glavo bolj med oblaki kot pri razumu, njenega izbranca hitro prizemlji informacija o bankrotu družine njegove ljubljene. Na tej točki še ni znano, ali od poroke odstopi, ker jo tako močno ljubi in ji ne privoščiči življenja v bedi, ali zato, ker je ne ljubi in je z novico o obubožanosti izgubil motivacijo za ženitev.

»Ljubiva se pač tako, kot se ljubi danes,« argumentira Julie v pojasnilu očetu, s katerim mu želi predstaviti novo dobo, v kateri naj se zakonska zveza prične sklepati na podlagi ljubezni, tega starega, a na novo priznanega čustva, ki lahko dela čudeže. Ne lepem lakota ne obstaja več, ure in ure lahko prebediš ob njem, četudi že več dni nisi spal, in ni ga vzroka, ki bi te lahko spravil v slabo voljo. Čudovito, magično in neracionalno občutje pa lahko naložbo, ki bi si jo oče želel za hčer in celotno družino, tudi ogrozi. Ta pomislek izrazi Mercadet, ko mu sicer hinavski De la Brive zatrjuje, da strastno ljubi Julie, bodočemu tastu pa se zdi strast vprašljiva okoliščina za srečen zakon. Tovrstno tematiko obravnava tudi Jane Austen v svojih romanih, ki so prav tako nastali na začetku 19. stoletja. Že naslov romana *Razsodnost in rahločutnost* (1811) predstavi dilemo glavnih

junakinj ljubezenskega romana, tj. iskanje harmonije v življenju, ki je odvisna od razmerja med razumom in čustvi. Razum v nekem trenutku zmagata tudi pri Julie, ko De la Brivu pojasni, da se bo kljub temu, da ima fanta, ki ga ljubi, poročila z njim, če bo s tem rešila svojega očeta pred propadom, pri čemer jo na poti do pragmatičnosti najbrž vodi ljubezen, ljubezen do staršev, če že mora opustiti romantično ljubezen do Minarda. V najbolj znanem romanu Jane Austen *Privzetnost in pristranost* (1813) je prav tako zastopana Juliejina ideja o poroki iz ljubezni, saj se glavna junakinja Elizabeth Bennett ne želi poročiti z Darcyjem, dokler je to zanjo le moški z veliko denarja, in na zaroko z njim pristane šele, ko ga resnično vzljubi.

Ekonomska neodvisnost žensk in širjenje pravic sta v drugi polovici 20. stoletja še bolj vplivala na iskanje sorodne duše kot v 19. stoletju. Poroka v večini zahodnega sveta ni več poslovna naložba, samska ženska ni obsojena na življenje v revščini in beračenje. Konec 20. stoletja je večina žensk pripovedovala anketarjem, da je ljubezen tista, ki pretehta nad vsemi drugimi razlogi pri izbiri življenjskega sopotnika. Tako se je posrečilo tudi Mercadetovi Julie, ki ji ni bilo treba biti bitke med razumom in čustvi, saj je le dočakala Godeauja in tako poleg ljubezni v zakon dobila še premoženje. Ali pa ji je premoženje nazaj pripeljalo ljubezen?

Viri:

Anatrella, Tony, *Teorija spola*, Ljubljana: Novi svet, 2015.

Bock, Gisela, *Ženske v evropski zgodovini*, Ljubljana: Modra zbirka – Delajmo Evropo, 2004.

Coontz, Stephanie, *Marriage, a History. From Obedience to Intimacy or How Love Conquered Marriage*, New York: The Penguin Group, 2005.

Furlan, Nadja, *Manjkajoče rebro*, Koper: Založba Annales, 2006.